

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะ

กับรูปแบบปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุ

กรณีศึกษา สวนสาธารณะในพื้นที่เมือง จังหวัดพิษณุโลก

The Relationship between the Physical Factors of Open Public Space and the Elderly's Social Interaction: Case Study of an Urban Public Park in Phitsanulok

ณัฐธิดา จงรักษ์^{1*} และ นัทธิกา นวพันธ์²

Nattida Jongrak^{1*} and Nattika Navapan²

^{1,2} คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ต.ท่าโพธิ์ อ.เมือง จ.พิษณุโลก 65000 โทรศัพท์: 0 5596 2450

E-mail: archio_jung@hotmail.com

^{1,2} Faculty of Architecture, Naresuan University, Tambon Tha Pho, Amphoe Mueang Phitsanulok,

Phitsanulok 65000 Tel. +66 5596 2450 E-mail: archio_jung@hotmail.com

วันที่รับบทความ 3 ธันวาคม 2561

วันที่รับแก้ไขบทความ 10 พฤษภาคม 2562

วันที่ตอบรับบทความ 30 พฤษภาคม 2562

Received: Dec. 3, 2018

Revised: May. 10, 2019

Accepted: May. 30, 2019

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะกับรูปแบบปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นในพื้นที่ว่างสาธารณะ ทำการศึกษาผ่านกรณีศึกษาคือ สวนสาธารณะในพื้นที่เมือง (สวนเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา และสวนขม่นานโครงการที่ 1 อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก) ใช้วิธีการศึกษาจากการสังเกตการณ์ ทำการวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา และวิธีโคสแควร์ จากการสังเกตการณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวน 294 กลุ่มตัวอย่าง ผลการศึกษาพบว่ารูปแบบปฏิสัมพันธ์แบบบุคคลกับบุคคลพบมากที่สุดคือ ร้อยละ 53.4 รองลงมาคือแบบบุคคลกับ 3 - 5 คนร้อยละ 25.85 และรูปแบบปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่พบน้อยที่สุดคือ แบบกลุ่มกับกลุ่มร้อยละ 2.72 นอกจากนี้ ผลการศึกษายังชี้ให้เห็นว่า ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุมีความคล้ายคลึงกันกับบุคคลทั่วไปในวัยอื่น ๆ อาจมีความแตกต่างกันในเรื่องของกิจกรรมและระยะเวลาที่เกิดขึ้นตามสภาพของร่างกาย ผู้สูงอายุ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุนั้นอาจเป็นเพียงปฏิสัมพันธ์กลุ่มเล็ก ๆ ที่มีจำนวนคนไม่มาก และส่วนมากจะเป็นบุคคลที่รู้จักกันมาก่อนไม่ว่าจะเป็นเพื่อนหรือคนในครอบครัว แม้ว่าผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรลักษณะทางกายภาพกับปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุ จะพบความสัมพันธ์กันเพียง 5 ความสัมพันธ์เท่านั้น แต่เพื่อให้พื้นที่ว่างสาธารณะนั้นสามารถตอบสนองความต้องการการมาใช้ของผู้สูงอายุได้อย่างครบถ้วนไม่เพียงเฉพาะปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

ผู้วิจัยเห็นว่ายังควรคำนึงปัจจัยด้านอื่น ๆ ประกอบกันด้วย ปัจจัยด้านการออกแบบที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ การสร้างสภาพแวดล้อมที่มีความใกล้ชิดกับธรรมชาติ การปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้สวยงามเอื้อต่อการพักผ่อนหย่อนใจซึ่งช่วยทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพที่ดีขึ้นดี รวมถึงปัจจัยด้านความพึงพอใจของผู้สูงอายุก็เป็นสิ่งที่ควรให้ความสำคัญสิ่งเหล่านี้ต่าง ๆ นี้ จึงเป็นสิ่งที่นักออกแบบหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญ อันจะทำให้พื้นที่สวนสาธารณะนั้น ๆ ประสบความสำเร็จ มีผู้ใช้งานและสามารถตอบสนองการใช้งานของคนทุกเพศทุกวัยอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม, ผู้สูงอายุ, พื้นที่ว่างสาธารณะ, สวนสาธารณะ

Abstract

This study aimed to 1) study the elderly's social interaction in open public spaces, and 2) study the relationship between the physical factors of open public spaces. For the case study a park area was selected as the open public space. It was Chom Nan Park, the garden in honor of His Majesty the King's 80th Birthday Anniversary located in Project 1, Phitsanulok Province. Data was collected by the observation method, and analysis was carried out via descriptive statistics using the chi-square method. From the observation of 294 sample groups the results showed that the most common social interaction pattern was person-to-person (53.4%), followed by an individual with a group of 3-5 people (25.85%), whilst the least common was the group interaction type (2.72%). This study indicates that the social interaction of the elderly is similar to that of the general population in other age groups, yet there may be differences in the activity and duration that occur according to the condition of the elderly person's body. The social interaction of the elderly is primarily just small group interaction, mostly with people they know, for example with friends or family members.

The results of the relationship test between the physical characteristics of the open public space and the social interaction of the elderly found only 5 relationships. However in order for the public space to fully meet the needs of the elderly, the researcher considers that other factors, not only interaction, should be taken into account. Such factors include designing an open space that is friendly to the elderly, creating an environment that is close to nature, improving the aesthetics of the environment, and making it conducive to recreation so helping the elderly to improve

their health. Consideration of the satisfaction factor of the elderly is something that should be given priority. This is what all those involved within the design process should pay attention to so that the open public spaces can truly cater to the needs of people of all ages.

Keywords: social interaction, elderly, public space, public park

1. บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังอยู่ในช่วงของ “สังคมผู้สูงอายุ” เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของประชากร ส่งผลให้ในอนาคตจะมีจำนวนของผู้สูงอายุมากกว่าเด็ก ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นเนื่องจากการมีอัตราการเกิดและอัตราการตายลดลง ผู้สูงอายุจึงถือเป็นกลุ่มประชากรที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในขณะที่ประชากรวัยหนุ่มสาวมีสัดส่วนน้อยลง ทั้งที่ยังมีหน้าที่การงานอื่นที่ต้องรับผิดชอบ ทำให้ผู้สูงอายุต้องประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย ทั้งทางด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต ปัญหาทางด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ปัญหาที่อยู่อาศัย เป็นต้น แนวคิดการทำให้ผู้สูงอายุอยู่เย็นเป็นสุขมีความสุขหรือมีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถสร้างได้โดยการสร้างสิ่งแวดล้อม นั่นคือการส่งเสริมให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม อันเป็นหนทางหนึ่งในการป้องกันความโดดเดี่ยว การแยกตัว รวมทั้งความเหงาของผู้สูงอายุ (Burton, 2012) ดังนั้นการให้ความสำคัญกับการส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ ซึ่งปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) นั้นเกิดจากพฤติกรรมทางสังคมและเมื่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีปฏิริยาโต้ตอบกัน ถ่ายทอดแนวคิด การเรียนรู้ หรือแนวทางของการปฏิบัติต่อกันและกันจะทำให้เกิดเป็นกระบวนการทางสังคม (Social Process) เป็นการถ่ายทอดแนวคิด การเรียนรู้หรือการปฏิบัติต่อกันในรูปแบบของภาษา ท่าทางหรือสัญลักษณ์ ผ่านสิ่งเร้าและมีการตอบสนองต่อกัน กระทำกันอย่างมีรูปแบบจนเกิดเป็นกระบวนการทางสังคม นอกจากนี้ กระบวนการทางสังคมที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ซ้ำกัน อันมีแนวทางและคุณภาพที่สม่ำเสมอ เป็นรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความเฉพาะเจาะจง ซึ่งกระบวนการทางสังคมลักษณะนี้สามารถแบ่งได้เป็น 4 รูปแบบ (Bardis, P., 2014) คือ 1) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่าง ๆ ของบุคลิภาพ (Intrapersonal) 2) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Person to person) 3) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับกลุ่ม (Person to group or group to person) และ 4) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม (Group to group)

มีงานวิจัยหลายเรื่อง (Loukaitou-Sideris, A., et al., 2014), (Krašovec, S., 2015), (Pleson, E., 2014), (Zhu, B., et al., 2017), (Wolch, J., et al., 2014) และ (Bunyanan, J., 2011) ที่แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ว่างสาธารณะเป็นพื้นที่ที่มีประโยชน์ต่อกลุ่มผู้สูงอายุ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่สร้างโอกาสให้ผู้สูงอายุได้พบปะ เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอื่น และสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมและแสดงบทบาท

ของตนเอง อันส่งผลต่อสุขภาพที่ดีของผู้สูงอายุ จากเหตุผลข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสำคัญ
ของพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีต่อกิจกรรมหรือปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุ การศึกษารูปแบบ
ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ว่างสาธารณะ และความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย
ทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะกับปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุ จึงเป็นจุดประสงค์หลัก
ของการวิจัยในครั้งนี้ โดยผ่านการศึกษากับพื้นที่ว่างสาธารณะประเภทสวนสาธารณะ เนื่องจาก
สวนสาธารณะถือเป็นพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีขนาดใหญ่ จัดเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจสำหรับชุมชน
และเมือง มีภูมิทัศน์สวยงาม มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และเป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมที่หลากหลาย
(Anantapiphat, T., 2010) ผลของการศึกษาทำให้ทราบว่าปัจจัยทางกายภาพใดเป็นสิ่งที่ควรให้
ความสำคัญในการจัดการหรือออกแบบพื้นที่ว่างสาธารณะเพื่อผู้สูงอายุ และยังสามารถเป็นแนวทาง
ในการพัฒนาพื้นที่ว่างสาธารณะเดิม หรือการออกแบบพื้นที่ว่างสาธารณะใหม่ให้รองรับการใช้งานได้
อย่างหลากหลายมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ โดยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อการศึกษา
ทั้งด้านทฤษฎีผังเมืองและการออกแบบพื้นที่ว่างสาธารณะ ตลอดจนผู้สนใจ หน่วยงานต่าง ๆ
ที่เกี่ยวข้องทั้งระดับนโยบายและระดับท้องถิ่น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษารูปแบบปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ว่างสาธารณะ
ประเภทสวนสาธารณะ

2.2 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะประเภท
สวนสาธารณะกับปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

เพื่อให้การวิจัยเป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย จึงแบ่งขั้นตอนของการวิจัยออกเป็น
4 ขั้นตอน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาค้นคว้าข้อมูลโดยการทบทวนเอกสาร บทความวิชาการ งานวิจัย
ในเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ความต้องการทางสังคม
ของผู้สูงอายุ และพื้นที่สวนสาธารณะ

3.2 ขั้นตอนที่ 2 การเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้ ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาสามารถจำแนกได้เป็น
2 ประเภท คือ 1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ (Field Research)
และการสังเกตการณ์ (Observation) ในพื้นที่กรณีศึกษา 2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data)
เป็นข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงข้อมูลผังพื้นที่ (map) และภาพถ่าย ที่ได้มีการจัดทำหรือบันทึก
ไว้แล้ว รายละเอียดในการเก็บข้อมูลสามารถอธิบายได้ดังนี้

1) ตัวแปรต้น

ตัวแปรต้นของงานวิจัยนี้คือ ปัจจัยทางกายภาพของสวนสาธารณะที่ส่งผลต่อรูปแบบของกิจกรรมและปฏิสัมพันธ์ของผู้สูงอายุภายในสวนสาธารณะ จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักการที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพและการออกแบบพื้นที่สวนสาธารณะ (Marcus, C., et al., 1990), (Carr, et al., 1992), (PPS. 2009), (Horayangkul, V., et al., 1999), (Hedman, R., et al., 1994) and (Attajunya, M., 2000), (Deebunmee Na Chumpea, S., 2012), (Whyte, W., 1980), (Klongvessa, N., 2000) สามารถสรุปปัจจัยทางกายภาพของพื้นที่สวนสาธารณะ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงรายละเอียดปัจจัยทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะ

ปัจจัย	องค์ประกอบหลัก	รายละเอียด
1. ตำแหน่งที่ตั้ง	ใกล้ทางเข้าออกหลัก ใกล้สิ่งอำนวยความสะดวก สะดวก ใกล้กับสิ่งดึงดูดด้าน บรรยากาศ	ที่จอดรถ/ห้องน้ำ/บ่อรักษาความปลอดภัย /ร้านค้าขายของ บ่อน้ำ หรือน้ำพุ/ลานกิจกรรม/ ประติมากรรม
2. รูปร่างของพื้นที่	รูปทรง	เรขาคณิต/ธรรมชาติแนวยาว/ลานโล่งกว้าง
3. การเข้าถึง	สะดวก/ไม่สะดวก	การมองเห็นพื้นที่/สิ่งกีดขวาง/มีทางลาด/ ลักษณะของพื้นผิว ความสม่ำเสมอ
4. ความเชื่อมต่อ	มี/ไม่มี	การเชื่อมต่อ/เส้นทางมีความชัดเจนหรือ วากวน/มีทางเลือกในการเดิน
5. ลักษณะการปิดล้อม	การปิดล้อม ความสูงของสิ่งปิดล้อม	1, 2 และ 3 ด้าน 0 – 150 ซม.
6. บรรยากาศ	เสียง กลิ่น	เงียบ สงบ/มีเสียงดัง กลิ่นที่ไม่พึงประสงค์
7. สิ่งอำนวยความสะดวก หรือสิ่งดึงดูด	องค์ประกอบต่าง ๆ	พื้นที่รองรับกิจกรรม/ที่นั่ง/บ่อน้ำ, น้ำพุ/ ประติมากรรม/ถังขยะ/เสาไฟ
8. ลักษณะของพืชพรรณ	ลักษณะของพรรณไม้	ไม่มี/มีความหลากหลายของพรรณไม้

2) ตัวแปรตาม

ตัวแปรตามของงานวิจัยนี้ คือ ปริมาณและรูปแบบของของกิจกรรมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น จากการศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวกับปัจจัยด้านกิจกรรมและรูปแบบของปฏิสัมพันธ์

ทางสังคม (Pushkarev, B., et al., 1975), (Golledge, R., et al., 1997), (Bardis, P., 2014) and (Leatongjug, S., 2009) สามารถสรุปรายละเอียดปัจจัยด้านกิจกรรมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงรายละเอียดปัจจัยด้านกิจกรรมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

ปัจจัย	รายละเอียด
1) รูปแบบของปฏิสัมพันธ์ทางสังคม	- บุคคลกับบุคคล - บุคคลกับกลุ่ม - กลุ่มกับกลุ่ม
2) ชนิดของปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น	- ทักทาย พูดคุย มีการตอบโต้ - ทำกิจกรรมร่วมกัน
3) ลักษณะกิจกรรม	- กิจกรรมแบบผ่อนคลาย (เช่น เดิน/พักผ่อน/พูดคุย/เล่น กีฬาที่มีการเคลื่อนไหวน้อย เช่น รำมวยจีน, รำกระบอง) - กิจกรรมแบบใช้กำลัง (เช่น วิ่ง/ปั่นจักรยาน/เต้นแอโรบิก /เตะตะกร้อ)

3) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป โดยใช้เกณฑ์สำหรับประเทศไทยซึ่งได้กำหนดว่าผู้สูงอายุ คือ ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปตามเกณฑ์ปลดเกษียณ ตรงกับที่ประชุมโลกว่าด้วยเรื่องผู้สูงอายุ ณ กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย ในปี พ.ศ.2525 ซึ่งได้ตกลงกันให้ใช้อายุ 60 ปี เป็นเกณฑ์มาตรฐานโลกในการที่จะกำหนดผู้ที่ถูกเรียกว่าเป็นผู้สูงอายุ (Bunpadung, S., 2011) และเป็นผู้สูงอายุที่สามารถฟังออก เขียนได้ และเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ โดยไม่จำกัดเพศและลักษณะทางกายภาพอื่น ๆ

จากการเก็บข้อมูลเบื้องต้นทำให้ทราบว่าช่วงเวลากลางวันหรือเวลา 10.00 – 15.00 น. นั้นเป็นช่วงเวลาที่มิใช่ทำงานในพื้นที่จำนวนน้อยมาก ผู้วิจัยจึงไม่ทำการเก็บข้อมูลในช่วงเวลาดังกล่าว จึงแบ่งช่วงเวลาในการเก็บข้อมูลเป็น 2 ช่วงเวลา คือ 06.00 – 10.00 น. และ 15.00 – 19.00 น. และแบ่งเป็นช่วงวันธรรมดา และช่วงวันหยุด เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่มีความหลากหลาย และมีกิจกรรมที่แตกต่างกันไป ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างของการวิจัยในครั้งนี้ คือ กลุ่มประชากรผู้สูงอายุที่ใช้พื้นที่สวนสาธารณะสวนเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา และสวนชมน่าน อ.เมือง จ.พิษณุโลก ในช่วงเวลาที่กำหนด มีจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ทำการเก็บข้อมูล คือ 200 กลุ่มตัวอย่าง ซึ่งจำนวนกลุ่มตัวอย่างนี้ หมายถึง ผู้สูงอายุที่ผู้สังเกตการณ์พบว่า

มีกิจกรรมที่มีรูปแบบปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยตัวเลขที่อ้างอิงได้มาจากแนวคิดของ Taro Yamane (1973) ในกรณีศึกษาที่ใช้ระดับความเชื่อมั่นที่ร้อยละ 95 โดยเทียบจากประชากรทั้งหมดที่ผู้วิจัยได้จากการลงสำรวจจำนวนผู้สูงอายุที่เข้ามาใช้สวนสาธารณะดังกล่าวในเบื้องต้น ข้อมูลที่นำมาใช้ได้จากการเก็บข้อมูลทั้งในวันธรรมดาและวันหยุด (เสาร์และอาทิตย์) เพื่อให้ครอบคลุมผู้ใช้และกิจกรรมที่อาจแตกต่างกันระหว่างวันธรรมดาและวันหยุด

4) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ลักษณะเครื่องมือ ผู้วิจัยเลือกใช้ แบบบันทึกข้อมูลจากการสังเกตการณ์ และบันทึกลงตารางบันทึกข้อมูล การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยศึกษาทฤษฎี เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่สวนสาธารณะ ผู้สูงอายุ และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ตามการศึกษาตัวแปรต้น จากนั้นจึงดำเนินการสร้างแบบสังเกตการณ์ตามตัวแปรทางการศึกษาแล้วนำแบบสังเกตการณ์นี้เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและขอคำแนะนำนำมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อนำไปใช้ต่อไป

5) ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

การคัดเลือกพื้นที่กรณีศึกษา ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ว่างสาธารณะประเภทสวนสาธารณะระดับเขตหรือย่าน (District Park) ซึ่งเป็นการคัดเลือกแบบเจาะจง ภายใต้เกณฑ์ลักษณะทางกายภาพและกิจกรรมที่เกิดขึ้น เนื่องจากในประเทศไทยนั้นสามารถพบสวนสาธารณะในระดับนี้ได้จำนวนมาก ผลของการศึกษาสามารถนำไปใช้ได้กับในพื้นที่ว่างสาธารณะในประเทศไทยที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน และสวนสาธารณะประเภทนี้ยังมีลักษณะทางกายภาพของสวนสาธารณะประเภทนี้จะมีขนาดใหญ่ จัดเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจสำหรับชุมชน มีร่มไม้การให้บริการที่กว้างไม่ต่ำกว่า 1 ชุมชน อีกทั้งยังมีกิจกรรมและผู้ใช้ที่หลากหลาย มีลานอเนกประสงค์เพื่อจัดงาน มีความหลากหลายของสิ่งอำนวยความสะดวก ผู้ใช้สามารถใช้เวลาพักผ่อนได้มากกว่าครึ่งวัน มีกิจกรรมที่หลากหลายดึงดูดความสนใจ มีบริเวณที่เป็นลักษณะเฉพาะตัว (special features) (Anantapiphat, T., 2010) จากเหตุผลข้างต้น ผู้วิจัยจึงเลือก สวนเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา และสวนขนานโครงการที่ 1 ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เป็นพื้นที่กรณีศึกษา

3.3 ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการนำผลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางกายภาพและรูปแบบของปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ 1) การวิเคราะห์รูปแบบปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ว่างสาธารณะ และ 2) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะกับปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุ โดยใช้โดยใช้ไคสแควร์ (Chi-Square Test)

3.4 ขั้นตอนที่ 4 การสรุปและอภิปรายผล

4. ผลการวิจัย

จากการเก็บข้อมูลจากการสังเกตการณ์ ได้ผลสรุปดังนี้

4.1 ข้อมูลด้านปฏิสัมพันธ์ของผู้สูงอายุและกิจกรรม ผลจากการสังเกตการณ์พบว่า รูปแบบปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุที่พบมากที่สุดคือ แบบบุคคลกับบุคคลร้อยละ 53.4 รองลงมาคือแบบบุคคลกับ 3 - 5 คน ร้อยละ 25.85 และรูปแบบปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่พบน้อยที่สุดคือ แบบกลุ่มกับกลุ่มร้อยละ 2.72 และในรูปแบบปฏิสัมพันธ์แบบบุคคลกับบุคคลนั้นจะพบชนิดของปฏิสัมพันธ์แบบโต้ตอบกันมากกว่าแบบทำกิจกรรมร่วมกันคิดเป็นอัตราส่วน 63.07 : 36.93 ส่วนลักษณะของกิจกรรมที่พบจะพบกิจกรรมที่เป็นแบบผ่อนคลาย (Passive Recreation) มากกว่ากิจกรรมแบบใช้กำลัง (Action Recreation) เพียงเล็กน้อย โดยคิดเป็นร้อยละ 54.76 : 45.24 ตามลำดับ

4.2 ข้อมูลลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะที่พบปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุ จากการสังเกตการณ์ พบว่า ลักษณะของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นจะพบในตำแหน่งที่ตั้งที่อยู่ใกล้กับสิ่งอำนวยความสะดวกมากกว่าใกล้ทางเข้าออก รูปร่างของพื้นที่เป็นลักษณะลานโล่งกว้าง และมีการเข้าถึงที่สามารถมองเห็นพื้นที่ได้อย่างชัดเจน ไม่มีสิ่งกีดขวาง พื้นที่นั้นสามารถเดินไปยังพื้นที่ใกล้เคียงได้ มีเส้นทางที่ชัดเจน และมักจะพบในบริเวณพื้นที่ที่ไม่มีสิ่งปิดล้อม บรรยากาศมีความคึกครื้นและไม่มีการกีดกันที่ไม่พึงประสงค์บริเวณ พื้นที่นั้นจะมีที่นั่งรองรับและมีพื้นที่รองรับกิจกรรมที่ต้องการ มีพืชพรรณที่หลากหลาย และสุดท้ายมีทางเดินที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ และจากผลการเก็บข้อมูลพบข้อขัดแย้ง คือชนิดของปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นของผู้สูงอายุนั้นมักจะเป็นแบบโต้ตอบกันและเป็นกิจกรรมที่ผ่อนคลาย แต่กลับพบว่าปฏิสัมพันธ์นั้น ๆ เกิดในพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีบรรยากาศอีกที่คึกครื้น มากกว่าพื้นที่สงบเงียบ สาเหตุอาจเป็นเพราะถึงแม้ผู้สูงอายุจะชอบกิจกรรมที่เป็นแบบผ่อนคลายหรือไม่ใช้กำลังมากนัก แต่ผู้สูงอายุก็ยังชอบอยู่ใกล้กับบุคคลอื่นที่มาทำกิจกรรมในพื้นที่เดียวกัน เช่น การนั่งมองผู้อื่นออกกำลังกาย หรือเดินแอโรบิก และไม่ต้องการอยู่ห่างจากบุคคลอื่น ๆ มาก ไม่รู้สึกโดดเดี่ยว ส่งผลต่อความปลอดภัยทางจิตใจและความปลอดภัยทางร่างกาย

4.3 ข้อมูลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะกับปัจจัยปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุ โดยใช้ไคสแควร์ (Chi-Square Test) ในการทดสอบนี้ตั้งสมมติฐานกำหนดระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 (ระดับนัยสำคัญ 0.05) โดยการจับคู่ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรองค์ประกอบลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะ และตัวแปรองค์ประกอบปัจจัยปฏิสัมพันธ์ทางสังคม สรุปผลได้ดังนี้

1) ปัจจัยตำแหน่งที่ตั้ง รูปร่างของพื้นที่ บรรยากาศของกลิ่น และสิ่งอำนวยความสะดวก ไม่มีความสัมพันธ์กับปัจจัยปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในทุก ๆ ปัจจัย

2) ปัจจัยด้านการเข้าถึงและความเชื่อมต่อ มีความสัมพันธ์กับปัจจัยปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ด้านช่วงระยะเวลาอย่างมีนัยยะทางสถิติที่ระดับ 0.009 และ 0.008 ตามลำดับ และไม่มีความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านรูปแบบ ชนิด และลักษณะของกิจกรรม

3) ปัจจัยด้านการปิดล้อม มีความสัมพันธ์กับปัจจัยปฏิสัมพันธ์ทางสังคมด้านชนิด ลักษณะกิจกรรม และระยะเวลา อย่างมีนัยยะทางสถิติที่ระดับ 0.000 (ในทุกความสัมพันธ์)

4) ปัจจัยด้านบรรยากาศของเสียง มีความสัมพันธ์กับปัจจัยปฏิสัมพันธ์ทางสังคมด้านชนิดลักษณะกิจกรรม และระยะเวลา อย่างมีนัยยะทางสถิติที่ระดับ 0.004 0.026 และ 0.000 ตามลำดับ

5) ปัจจัยด้านพืชพรรณ มีความสัมพันธ์กับปัจจัยปฏิสัมพันธ์ทางสังคมด้านชนิด และลักษณะกิจกรรม อย่างมีนัยยะทางสถิติที่ระดับ 0.009 และ 0.003 ตามลำดับ

6) ปัจจัยด้านความปลอดภัย มีความสัมพันธ์กับปัจจัยปฏิสัมพันธ์ทางสังคมด้านชนิด และระยะเวลา อย่างมีนัยยะทางสถิติที่ระดับ 0.033 และ 0.039 ตามลำดับ

5. สรุปผลและการอภิปรายผล

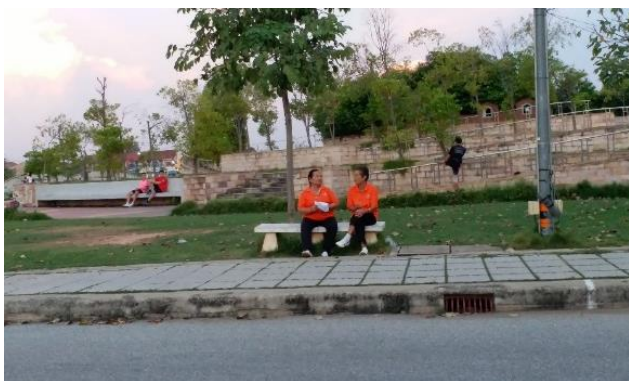
สามารถสรุปผลการศึกษาดังนี้

1) ข้อมูลด้านปฏิสัมพันธ์ของผู้สูงอายุที่ใช้พื้นที่ว่างสาธารณะ

ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มวัยสูงอายุจะพบในรูปแบบบุคคลกับบุคคลมากที่สุด ซึ่งอาจแตกต่างจากกลุ่มผู้ใช้ในวัยอื่น ผู้สูงอายุส่วนมากที่มาใช้พื้นที่ว่างสาธารณะนั้นมีความต้องการที่จะทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น แต่มักจะเป็นนัดพบนัดเจอกับเพื่อน หรือคนรู้จัก มากกว่าบุคคลในครอบครัว อาจเพราะการได้พูดคุยกับกลุ่มคนในวัยเดียวกันนั้นสามารถเข้าใจกันได้มากกว่า และมักเป็นกิจกรรมการพูดคุยกันหรือออกกำลังกายอย่างเบา ๆ ซึ่งพบว่ามีจำนวนผู้มาใช้เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย มีความแตกต่างจากผลการศึกษาของ Whyte, W. (1980) ที่พบว่าพื้นที่ว่างสาธารณะส่วนใหญ่ที่ประสบความสำเร็จจะมีสัดส่วนการเข้ามาใช้ของเพศชายมากกว่าเพศหญิง อาจเนื่องมาจากสังคมในปัจจุบันจำนวนสัดส่วนของผู้สูงอายุก็มีเพศหญิงมากกว่าเพศชาย และผู้หญิงในปัจจุบันหันมาออกกำลังกายกันมากขึ้น เป็นความแตกต่างจากสังคมในสมัยก่อนที่ผู้หญิงมักจะอยู่บ้านมากกว่าผู้ชาย แต่ในปัจจุบันผู้หญิงมีบทบาทที่เท่าเทียมกับผู้ชาย จึงอาจส่งผลให้เกิดพฤติกรรมการมาใช้พื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน ส่วนข้อมูลด้านกิจกรรม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มักยังสามารถทำกิจกรรมได้ทั้งแบบผ่อนคลายและแบบหนักในพื้นที่ว่างสาธารณะ ถึงแม้ผู้สูงอายุจะมีความเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายในลักษณะที่เสื่อมถอยลง แต่ในความเป็นจริงยังมีผู้สูงอายุที่สามารถทำกิจกรรมได้เช่นบุคคลทั่วไป กิจกรรมแบบผ่อนคลายนั้นหมายถึง กิจกรรมสำหรับการพักผ่อนเป็นหลัก เช่น การนั่งพูดคุย การนั่งมองผู้อื่น หรือการออกกำลังกายอย่างเบา ๆ เช่น การแกว่งแขน เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้

นับเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย และลักษณะของกิจกรรมแบบใช้กำลังในที่นี้ไม่ใช่กิจกรรมที่หนักเกินกำลังของผู้สูงอายุ เช่น การออกกำลังกายโดยใช้เครื่องออกกำลังกายช่วย การวิ่งแบบเบา ๆ หรือการเดินแอโรบิก เป็นต้น ตามหลักการออกแบบพื้นที่ว่างสาธารณะที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุนั้น ก็สนับสนุนพื้นที่ที่ให้ผู้สูงอายุได้ทำทั้งกิจกรรมแบบผ่อนคลาย มีพื้นที่ตามธรรมชาติ และกิจกรรมแบบหนัก มีอุปกรณ์การออกกำลังกายที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ สามารถช่วยลดความเครียดและภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุ ลดความเสี่ยงต่อโรคต่าง ๆ ได้

โดยสรุปปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุมีความคล้ายคลึงกันกับบุคคลทั่วไปในวัยอื่น ๆ อาจมีความแตกต่างกันในเรื่องของกิจกรรมและระยะเวลาที่เกิดขึ้นตามสภาพของร่างกายผู้สูงอายุ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุนั้นอาจเป็นเพียงปฏิสัมพันธ์กลุ่มเล็ก ๆ ที่มีจำนวนคนไม่มาก และส่วนมากจะเป็นบุคคลที่รู้จักกันมาก่อนไม่ว่าจะเป็นเพื่อนหรือคนในครอบครัว ไม่พบว่าผู้สูงอายุเกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลที่ไม่รู้จักกัน

ภาพที่ 1 ลักษณะของปฏิสัมพันธ์แบบโต้ตอบกันระหว่างบุคคลกับบุคคล

ภาพที่ 2 ลักษณะของปฏิสัมพันธ์แบบโต้ตอบกันและทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างบุคคลกับบุคคล

ภาพที่ 3 ลักษณะของปฏิสัมพันธ์แบบโต้ตอบกันระหว่างบุคคลกับกลุ่ม

ภาพที่ 4 ลักษณะของปฏิสัมพันธ์แบบทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างกลุ่มกับกลุ่ม

2) ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะกับปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุ

ลักษณะทางกายภาพมีความสำคัญและสามารถสนับสนุนให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในการศึกษานี้ผู้วิจัยต้องการที่จะทราบถึงลักษณะทางกายภาพที่มีความสัมพันธ์กับปฏิสัมพันธ์ทางสังคมมากที่สุด โดยใช้วิธีทดสอบหาความสัมพันธ์ Chi-Square ผลสรุปได้ว่า ลักษณะทางกายภาพที่มีผลต่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุมากที่สุดคือ การปิดล้อมและบรรยากาศด้านเสียงมีผลต่อชนิดของปฏิสัมพันธ์ ลักษณะกิจกรรมและระยะเวลาการเกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การปิดล้อมนั้นอาจส่งผลถึงการเข้าใช้พื้นที่ บรรยากาศ และความปลอดภัย การปิดล้อมและมีบรรยากาศเสียงที่ดีจึงสามารถสนับสนุนเกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุมากขึ้นได้ ผู้สูงอายุถือเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความเปราะบางทั้งทางร่างกายและจิตใจ การออกแบบพื้นที่ว่างสาธารณะสำหรับผู้สูงอายุจึงควรคำนึงถึงการปิดล้อมและบรรยากาศด้านเสียงเป็นสำคัญ

ผู้วิจัยสรุปปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุได้เป็น 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยส่วนบุคคล และปัจจัยทางกายภาพ

ปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย เพศ ผู้ที่มาใช้พื้นที่ด้วย และพฤติกรรมของผู้ใช้ จากแผนภูมิแสดงให้เห็นว่าเพศมีความสัมพันธ์ต่อผู้ที่มาใช้พื้นที่ด้วย เพศหญิงจะมากับเพื่อนมากกว่าเพศชาย

ส่วนเพศชายมักจะมาใช้กับครอบครัวมากกว่า ส่วนพฤติกรรมของผู้ใช้การมาใช้พื้นที่ว่างสาธารณะของผู้สูงอายุนั้นย่อมเกิดจากวัตถุประสงค์ของการมาใช้เป็นหลักก่อน เช่น ต้องการมาออกกำลังกายหรือต้องการมาพักผ่อน และเมื่อมาใช้พื้นที่นั้น ๆ แล้วจึงเกิดปฏิสัมพันธ์รูปแบบอื่น ๆ ตามมา เช่น ถ้าผู้สูงอายุเลือกใช้พื้นที่เพื่อการมาพักผ่อน ผ่อนคลายแล้ว ชนิดของปฏิสัมพันธ์ก็จะเป็นแบบโต้ตอบกัน ส่วนผู้สูงอายุที่เลือกมาทำกิจกรรมแบบใช้กำลังชนิดของปฏิสัมพันธ์ก็จะเป็นแบบทำกิจกรรมร่วมกัน ทั้งนี้ทั้งนั้นลักษณะของกิจกรรมก็ส่งผลต่อระยะเวลาในการทำกิจกรรมด้วย

ส่วนปัจจัยทางกายภาพ เป็นส่วนเสริมให้ปฏิสัมพันธ์ทางเกิดขึ้นมีความยาวนาน หรือเกิดมากขึ้น โดยเฉพาะปัจจัยด้านสิ่งปิดล้อม บรรยากาศของเสียง จะมีความสัมพันธ์ต่อชนิดกิจกรรมและระยะเวลา รองลงมาคือปัจจัยด้านพืชพรรณและความปลอดภัย สุดท้ายคือการเข้าถึงและความเชื่อมต่อ มีผลต่อระยะเวลาการเกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ผลการทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรจะพบความสัมพันธ์เพียง 5 ปัจจัยเท่านั้น ผู้ออกแบบก็ยังคงควรคำนึงลักษณะทางกายภาพอื่น ๆ ประกอบกัน เพื่อให้พื้นที่ว่างสาธารณะนั้นสามารถตอบสนองความต้องการ การมาใช้ของผู้สูงอายุได้อย่างครบถ้วนไม่เพียงเฉพาะปฏิสัมพันธ์ทางสังคมการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นเพียงการศึกษาในด้านปัจจัยทางกายภาพที่มีผลต่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุเพื่อให้ทราบว่าปัจจัยใดเป็นสิ่งที่ควรคำนึงถึงมากที่สุดสำหรับผู้สูงอายุ ทั้งนี้ การจัดการพื้นที่ว่างสาธารณะสำหรับผู้สูงอายุนอกจากปัจจัยด้านกายภาพที่สนับสนุนให้เกิดกิจกรรมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุแล้วยังควรคำนึงปัจจัยด้านอื่น ๆ ประกอบกันด้วย เช่น ปัจจัยด้านการออกแบบที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ เช่น การมีที่นั่งที่เพียงพอหรืออุปกรณ์ที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ การสร้างสภาพแวดล้อมที่มีความใกล้ชิดกับธรรมชาติ เนื่องจากธรรมชาติมีบทบาทสำคัญต่อประโยชน์ด้านสุขภาพกับสภาพแวดล้อมภายนอกเป็นสิ่งที่สนับสนุนกันและกัน การปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้สวยงามเอื้อต่อการพักผ่อนหย่อนใจ จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีความสุขที่ดีขึ้นดี รวมถึงปัจจัยด้านความพึงพอใจของผู้สูงอายุเป็นสิ่งที่ควรให้ความสำคัญ สิ่งเหล่านี้ต่าง ๆ นี้จึงเป็นสิ่งที่นักออกแบบหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญ อันจะทำให้พื้นที่สวนสาธารณะนั้น ๆ ประสบความสำเร็จมีผู้ใช้งานและสามารถตอบสนองการใช้งานของคนทุกเพศทุกวัยอย่างแท้จริง

7. เอกสารอ้างอิง

- Anantapiphat, T. (2010). **Guidelines for designing community-level parks that are friendly to the elderly: a case study of Suan Rommanat**. Master of Landscape Architecture. Bangkok: Silpakorn University. (in Thai)
- Bardis, P. (2014). Social interaction and social processes. **Journal of International Honor Society in Social Sciences**, Vol.54(3), 147-167.

- Bunpadung, S. (2011). **The development of the quality of life of the local elderly by using the school as a base according to the principles of sufficiency economy (Phase 1)**. Research report. Bangkok: Suan Sunandha Rajabhat University (in Thai)
- Bunyanan, J. (2011). **Landscape architecture design, livable communities and recreational facilities in the community**. Teaching materials for landscape design. Faculty of Architecture and Environmental Planning Design. Chiang Mai: Maejo University. (in Thai)
- Burton, E. (2012). "Street ahead? The role of the built environment in healthy ageing". **Journal of Perspectives in Public Health**, Vol.132 (4), 161-162.
- Carr, S. et al. (1992). **Public Space**. England: Cambridge University Press.
- Golledge, R. G., & Stimson, R. J. (1997). **Spatial behavior: A geographic perspective**. New York: The Guilford Press.
- Horayangkul, V. and Klongvessa, N. (1999). **Recreational behavior and the use of public space within the housing community of the National Housing Authority**. Research Report. (in Thai)
- Klongvessa, N. (2000). **Planning and design of parks and recreation areas**. Chulalongkorn University Printing. Bangkok: Center. (in Thai)
- Loukaitou-Sideris, A. et al. (2014). **Placemaking for aging. UCLA complete streets initiative**. USA: Luskin School of Public Affairs, Lewis Center for Regional Policy Studies.
- Marcus, C. et al. (1990). **People places, design guidelines for urban open space**. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Pushkarev, B. et al. (1975). **Urban space for pedestrians: A report for the regional plan association**. Cambridge Mass: MIT Press.
- Whyte, W. (1980). **The social life of small urban spaces**. U.S.A.: MIT Press.
- Wolch, J. et al. (2014). Urban green space, public health, and environmental justice: The challenge of making cities 'just green enough'. **Journal of Landscape and Urban Planning**, Vol. 125, March 2014, pp. 234-244, [Online]. Available <https://pdfs.semanticscholar.org/1239/>. access on 15/04/2018.
- Zhu, B. et al. (2017). Public open space development for elderly people by Using the DANP-V model to establish continuous improvement strategies towards a sustainable and healthy aging society. **Journal of Sustainability**, Vol.9(3), March 2017, [Online]. Available [http:// www.mdpi.com/journal/sustainability](http://www.mdpi.com/journal/sustainability). access on 09/02/2018.